

TEMURIYLAR DAVRIDAGI IJTIMOY-SIYOSIY QARASHLARINING XALQ FAROVONLIGINI TAMINLASHDAGI AHAMIYATI

Normurodova Madinabonu Namoz qizi

*Termiz davlat Pedagogika instituti Tarix fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 1-kurs 101-guruh talabasi*

Anotatsiya: Ushbu maqolada Temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlarning xalq farovonligini taminlashdagi ahamiyati shu jumladan din, madaniyat, madaniy-maishiy taraqqiyot, ilm- fan, hukmron elitaning shaxsiy e'tiqodlari o'z ichiga olgan omillarning murakkab aralashmasi bilan shakllandi, natijada mintaqa tarixining borishiga ta'sir ko'rsatgan turli xil va nozik mafkuralar va siyosat to'plami paydo bo'lishi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy hayot, ta'lim, siyosiy qarshlar, iqtisodiy omil, qadriyatlar, hunarmandchilik, ma'naviy omil.

Anotation: Ushmu wrote in the article that the importance of socio-political views in the Timurid ERA in ensuring the well-being of the people was formed by a complex mixture of factors, including religion, culture, cultural and domestic development, science, personal beliefs of the ruling elite, resulting in a diverse and delicate set of ideologies and policies that influenced the course of

Keywords: Social life, education, political opponents, economic factor, values, crafts, spiritual factor.

Аннотация: В этой статье говорится о важности социально-политических взглядов эпохи Тимуридов для обеспечения благосостояния народа, сформированных сложной смесью факторов, включая религию, культуру, культурно-бытовой прогресс, науку, личные убеждения правящей элиты, что привело к появлению разнообразного и тонкого набора идеологий и политики, которые повлияли на ход истории региона.

Ключевые слова: Социальная жизнь, образование, политические противоречия, экономический фактор, ценности, ремесла, духовный фактор.

XIV asr oxiri XVI asr boshlaridan o'rta Osiyo va yaqin Sharqning ulkan qismida hukmronlik qilgan Temuriylar sulolasi katta madaniy, badiiy va intellektual gullab-yashnagan davr edi. Shu bilan birga, davr siyosiy beqarorlik, ziddiyat va ijtimoiy g'alayonlar bilan ajralib turdi, chunki turli mintaqaviy kuchlar hukmronlik uchun kurashdilar va Temuriylar hukmdorlari o'zlarining xilma-xil va uzoq hududlari ustidan nazoratni saqlab qolish uchun kurashdilar. Ushbu tezis Temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlarni o'rganadi, ularni shakllantirgan omillar va mintaqa tarixiga qanday ta'sir ko'rsatganligini o'rganadi.

Temur va temuriylar davri O'rta Osiyo madaniyatida alohida davrni tashkil qiladi. Madaniyat tarixida klassik davr hisoblangan bu davr xususan, o'zbek madaniyatining avvalgi huquqiy joylashuvida asos bo'lib xizmat qildi. Avvalo, bu davr madaniyati Temur asos solgan kuchli davlatchilik tamoyillari asosida shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bilan bog'liqdir.

Amir Temur davrida O'rta Osiyoning mustaqil bir davlat qilib birlashtirilishi mamlakatning iqtisodiy-madaniy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ilm-fan, adabiyot va san'at, hunarmandchilik va me'morchilik ravnaq topdi. Mamlakat va poytaxt Samarqandning obodonchiligi yo'lida mahalliy va chet mamlakatlardan ko'plab fan va san'at ahllarini, hunarmand me'morlarni va musavvirlarni to'pladi.

Temur va Temuriylar davridagi madaniy yuksalishning umumiy omillarini aniqlash shuni ko'rsatadiki ular o'zaro uzviy bog'langan va yaxlit bir butun holdagina qisqa vaqt ichidagi madaniy-ma'naviy yuksakligini yuzaga keltira olgan.

Bulardan birinchi navbatda siyosiy- ijtimoiy omilni ko'rsatish mumkin. Movarounnahr va Xurosonda tarqoq, o'zaro nizo va urushlar natijasida turli viloyat, amirliklarga bo'linib ketgan va kelgindi hukmronlar - mo'g'ullar tomonidan ayovsiz ezilgan xalqning mustamlakachilikdan qutulishi, mamlakatda yagona birlashgan davlatning barpo etilishi, yagona davlatchilik asosida boshqarish qoidalarining joriy etilishi, zo'ravonliklar, o'zboshimchaliklar kabi illatlarning tugatilishi ijtimoiy yuksalishni ta'minladi.

Ikkinchi - iqtisodiy omil - Movarounnahr va Xurosonda yagona idora tizimining joriy etilishi iqtisodiy osoyishtalik, ishlab chiqarishni jadal rivojlanishga olib keldi. Davlat tomonidan dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo-sotiqning rivojiga e'tibor berilishi va bu sohada kator tadbirlarning amalga oshirilishi mamlakatning ma'naviy-madaniy taraqqiyoti uchun nihoyatda muhim ahamiyat kasb etdi.

Uchinchi - ma'naviy omil - avvalgi madaniy meros, ma'naviy qadriyatlar, boyliklardan keng foydalanish, ular asosida rivojlanishini amalga oshirishdan iborat bo'ldi. Markaziy Osiyoda avvalgi asrlarda, xususan IX-XIII asrlarda yaratilgan madaniy – ma'naviy boyliklardan, Xorazmiy, Farobiy, Ibn Sino, Beruniylar merosidan; arab, fors va turkiy tillarda yaratilgan Firdavsiy, Nizomiy Ganjaviy, Rumi, Tusiy, Attor kabi allomalar merosidan: Musulmon Sharqi ma'naviy merosida keng ahamiyat kasb etgan qadimgi yunon ilmiy-ma'naviy, boyliklaridan keng foydalanildi.

To'rtinchi - g'oyaviy omil - bu omil ma'naviy omilning uzviy davomi bo'lsada, uning muhim ahamiyatga ega bo'lganligi va o'z davri ma'naviy hayotida katta rol o'ynaganligi uchun alohida ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Bu XV asrga kelib Movarounnahr va Xurosonda keng tarqalgan tasavvuf - xususan Naqshbandiya ta'limotidir.

Markaziy Osiyoda Yusuf Hamadoniy, Abdu Xoliq G'ijduvoniy ta'limotlarini rivojlantirish asosida shakllangan Naqshbandiya ta'limoti va uning yirik vakillari XIV-

XV asrlaridaga siyosiy-ijtimoiy hamda madaniy hayotda nihoyatda muhim rol o'ynadi, ma'naviy o'zgarishlar ma'lum erkinlik uchun g'oyaviy asos, omil bo'lib xizmat qildi. Temur va temuriy shahzodalar, ko'p olim- fozillar, hunarmandlar naqshbandiya ta'limotidan ozuka oldilar, o'z faoliyatlari, ijodlari bilan uni har tomonlama boyitdilar.

Temur markazlashgan davlat tuzish jarayonida ishlab chiqarishga, xususan qishloq xo'jaligiga alohida e'tibor berdi. O'rta Osiyoda qishloq xo'jaligi sun'iy sug'orishga bog'liqligini yaxshi tushungan Temur Angor kanalini qazdirdi va Murg'ob vodiysida sug'orish ishlarini yo'lga qo'ydi. Samarqand va Shahrisabz shaharlari oqar suv bilan ta'minlovchi- Lalmikor yerlarda ariqlar qazildi. Dehqonchilikda donli ekinlar, paxta, zig'ir ekilgan. Bo'yoq uchun ro'yan o'simligi, shuningdek pillachilikda tutlar ko'p ekilgan.

Temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlari din, madaniyat, geografiya va hukmron elitaning shaxsiy e'tiqodlari va maqsadlari kabi omillarning murakkab aralashmasi bilan shakllangan. Temuriylar turkiy, mo'g'ul va fors dunyolaridan kelib chiqqan turli xil odamlar guruhi bo'lib, ularning dunyoqarashi shu xil an'analarning sintezi bilan shakllangan.

Temuriylar mafkurasini shakllantirishda din Markaziy rol o'ynadi. Temuriylar edi sunniy musulmonlar, lekin ular o'zlari boshqargan musulmon bo'lmagan xalqlarning, shu jumladan nasroniylar, yahudiylar va zardushtiylarning san'ati va ilmlarini ham chuqur qadrlashgan. Bu mintaqada badiiy va intellektual madaniyatning gullab-yashnashiga olib keldi, chunki har xil kelib chiqishi bo'lgan olimlar, shoirlar va rassomlar Temuriylar jamiyatida kutib olindi.

Temuriylar mafkurasini shakllantirishda madaniyat ham muhim rol o'ynadi. Temuriylar o'zlarining O'rta Osiyo merosi bilan chuqur faxrlanar edilar va o'zlarini Chingizxon davridan boshlab o'tgan buyuk madaniy merosning merosxo'rlari deb bilishardi. Ular, shuningdek, asrlar davomida mintaqada hukmron madaniy ta'sir bo'lib kelgan fors madaniyatini juda qadrlashdi.

Temuriylar davrida qurilgan saroylar ikki xil bo'lgan. Birinchisi-ma'muriy-siyosiy maqsadda bo'lib, qal'a yoki shahar ichida qurilgan. Ikkinchisi-shahar tashqarisidagi bog'larda qurilgan qarorgohlarda qabul marosimlari, majlislar o'tkazilgan va xordiq chiqarilgan. Shahrisabzdagi Oqsaroy gumbazining diametri 22 metr bo'lib, toq va ravoqlari beqiyos bo'lgan. Temur va Ulug'bekning asosiy, qarorgohi Samarqanddagi Ko'ksaroy va Bo'stonsaroy deyiladi. Shuningdek, shahar tashqarisida Temur o'n ikkita bog' va saroylar qurilgan.

Temur davrida qurilgan Shirinbeka opa, Bibixonim, Tuman opa obidalarida naqqoshlik va xatgotlik bilan birga tasviriy lavhalar ham mavjuddir. Shirinbeka opa maqbarasida tasvir ko'p ranglarda, qolgan ichki bino devorlarida oq va moviy rangdagi tabiat manzaralari tasvirlanadi.

Xattotlik san'ati taraqqiyotiga XV asrda an'anaviy nasxi, kufiy, devoriy xatlari bilan birga peshtoqlarni bezovchi suls va tezkor-nasta'liq noyob qo'lyozma asarlar ko'chiriladigan maxsus ustaxonalar kitobotchilikning ravnaqiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

XULOSA:

Xulosa qilib aytganda, Temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlar1 din, madaniyat, geografiya, hukmron elitaning shaxsiy e'tiqodlari va ambitsiyalari kabi omillarning murakkab aralashmasi bilan shakllangan. Natijada paydo bo'lgan mafkuralar va siyosat turli xil va nuansli bo'lib, ular hukmronlik qilgan mintaqaning murakkabligi va xilma-xilligini aks ettirdi. Temuriylar Markaziy Osiyo va yaqin Sharq tarixida abadiy meros qoldirgan va ularning g'oyalari va qadriyatlarini bugungi kungacha mintaqaga ta'sir ko'rsatib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR:

1. Azamat Ziyo. O'zbek davlatchiligi tarixi.- Toshkent: Sharq, -2000.-365 b
2. Ahmedov B. Temur.T. 1995 y.
3. Ahmedov B. Ulug'bek.T. 1994 y.
4. Dadaboev H. Amir Temurning harbiy mahorati.T. 1996 y.
5. Ibn Arabshoh. Amir Temur tarixi.T. 1992 y.
6. Mo'minov I. Amir Temurning O'rta Osiyo tarixida tutgan o'rni va roli.T.1993 y
<http://www.ziyonet.uz>
<http://www.e-biblioteka.namsu.uz>.
<https://ilyarm.ru>